

POSTANOWIENIE

Dnia 28 czerwca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania B. Sp. z o.o. z siedzibą w W.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o ubezpieczenia społeczne,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 28 czerwca 2016 r.,
zażalenia odwołującego na postanowienie Sądu Apelacyjnego
z dnia 3 grudnia 2015 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie.

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 28 stycznia 2013 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych stwierdził, że M. D. jako osoba wykonująca pracę na podstawie umowy o świadczenie usług (a nie umowy o dzieło) u płatnika składek B.Spółki z o.o. podlega obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym od 26 września 2005 r. do 25 października 2005 r. z podstawą wymiaru składek w kwocie 250 zł na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i wypadkowe oraz w kwocie 209,35 zł na ubezpieczenie zdrowotne.

Decyzja organu rentowego została zaskarżona przez płatnika składek, tj. B. Spółkę z o.o. w zakresie podlegania przez M.D. ubezpieczeniom społecznym. Odwołanie zostało oddalone przez Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 2 października

2014 r. Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 16 lipca 2015 r. oddalił apelację płatnika od wyroku Sądu pierwszej instancji. W dniu 2 października 2015 r. odwołująca się spółka złożyła skargę kasacyjną od wyroku Sądu drugiej instancji. Podejmując czynności związane z nadaniem biegu tej skardze, Sąd Apelacyjny uzyskał informację z adnotacji doręczyciela przesyłki sądowej z dnia 30 października 2015 r., że M. D. zmarła. Na wezwanie tego Sądu Urząd Stanu Cywilnego w W. nadesłał w dniu 18 listopada 2015 r. skrócony odpis aktu zgonu, z którego wynika, że zgon M. D. nastąpił w dniu 23 marca 2015 r.

Sąd Apelacyjny wskazał, że w dniu 20 marca 2015 r. weszła w życie ustawa z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 218), którą zmieniono, między innymi, art. 477¹¹ k.p.c. Zgodnie z art. 477¹¹ § 2 zdanie czwarte k.p.c. w nowym brzmieniu, do zainteresowanego nie stosuje się przepisu art. 174 § 1 k.p.c., co oznacza, że w razie śmierci zainteresowanego postępowanie z jego udziałem nie podlega zawieszeniu z urzędu. Przepis art. 10 ust. 2 ustawy zmieniającej stanowi, że do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych z udziałem zainteresowanych, wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie tej ustawy, przepisu art. 477¹¹ § 2 zdanie czwarte k.p.c. w nowym brzmieniu nie stosuje się do czasu zakończenia postępowania w danej instancji. Postępowanie przed Sądem Apelacyjnym zostało zakończone w dniu 16 lipca 2015 r. Skarga kasacyjna została wniesiona w dniu 2 października 2015 r., a więc już w dacie obowiązywania zmienionego przepisu art. 477¹¹ § 2 zdanie czwarte k.p.c. W takiej sytuacji wobec zgonu M. D. postępowanie ze skargi kasacyjnej w zakresie udziału w nim zainteresowanej należało umorzyć na podstawie art. 398²¹ w związku z art. 391 § 1 i art. 355 k.p.c., o czym Sąd drugiej instancji postanowił orzeczeniem z dnia 3 grudnia 2015 r.

Zażalenie na to postanowienie Sądu Apelacyjnego złożyła odwołująca się spółka, wnosząc o jego uchylenie w całości.

Zdaniem żalącej się, z uwagi na fakt, że zainteresowana M. D. zmarła w dniu 23 marca 2015 r., zaś postępowanie przed Sądem Apelacyjnym zostało zakończone w dniu 16 lipca 2015 r., winno ono zostać zawieszone z urzędu, bowiem w tej dacie obowiązywała jeszcze treść art. 477¹¹ § 2 zdanie czwarte k.p.c.

sprzed nowelizacji. Okoliczność, że skarga kasacyjna została wniesiona 2 października 2015 r., a więc w dacie obowiązywania zmienionych przepisów, nie ma żadnego znaczenia, bowiem już na etapie wydawania prawomocnego rozstrzygnięcia istniała przesłanka uzasadniająca zawieszenie postępowania z urzędu. W konsekwencji, postępowanie w przedmiocie podlegania zainteresowanej M. D. ubezpieczeniom społecznym powinno być umorzone w całości. W obrocie prawnym istnieje bowiem wyrok, który dotyczy osoby nieżyjącej już w chwili jego wydawania. Tym samym Sąd drugiej instancji powinien z urzędu zawiesić i umorzyć postępowanie w całości, a nie tylko w zakresie postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie jest uzasadnione, choć z innych przyczyn niż wskazane w jego uzasadnieniu.

Nie budzi wątpliwości, że Sąd Apelacyjny, podobnie jak Sąd Okręgowy, uznał, że M. D. była w niniejszej sprawie zainteresowaną, wobec czego odnosi się do niej art. 477¹¹ § 2 k.p.c., także w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą. Tymczasem przedmiotem sporu było podleganie przez M. D. ubezpieczeniom społecznym, bo w tym zakresie została zaskarżona decyzja organu rentowego. Zakres i przedmiot rozpoznania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wyznacza zaś przedmiot decyzji organu rentowego i żądanie zgłoszone w odwołaniu wniesionym do sądu (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 1999 r., II UZ 52/99, OSNAPiUS 2000 nr 5, poz. 601, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2009 r., II UZ 37/09, OSNP 2011 nr 13-14, poz. 195, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., II UK 314/09, LEX nr 604214). Zgodnie z art. 477¹¹ § 1 k.p.c., stronami są w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych są ubezpieczony, osoba odwołująca się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, organ rentowy, wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności i zainteresowany.

Niniejsza sprawa nie dotyczy orzekania o niepełnosprawności, wobec czego pozycję procesową M. D. należy rozważyć z punktu widzenia pozostałych, poza organem rentowym, stron postępowania w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych. Legalną definicję ubezpieczonego zawiera art. 476 § 5 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, ubezpieczonym jest osoba ubiegająca się o: świadczenie z ubezpieczeń społecznych lub z ubezpieczenia rodzinnego albo o emeryturę lub rentę (pkt 1), ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu (pkt 2), świadczenia w sprawach należących do właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (pkt 3), odszkodowanie przysługujące w razie wypadku i choroby pozostającej w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji lub w Służbie Więziennej (pkt 4). M. D. nie była zatem ubezpieczoną, bo nie składała wniosku o żadne z tych świadczeń, ani nie ubiegała się o ustalenie obowiązku ubezpieczenia, bowiem decyzję o objęciu jej tym ubezpieczeniem organ rentowy wydał z urzędu.

Stroną w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, stosownie do art. 477¹¹ § 1 k.p.c., jest także zainteresowany, a więc ten, którego prawa lub obowiązki zależą od rozstrzygnięcia sprawy (art. 477¹¹ § 2 k.p.c.). Zainteresowany nie jest adresatem decyzji, wydanej przez organ rentowy, ponieważ nie kształtuje ona bezpośrednio jego sytuacji prawnej. Zainteresowany ani nie ubiega się przed organem rentowym o świadczenie z ubezpieczenia społecznego, ani nie domaga się ustalenia istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu. Nie jest też stroną materialnoprawnego stosunku ubezpieczenia społecznego w sytuacji, gdy organ rentowy rozstrzyga z urzędu o obowiązkach wynikających z tego stosunku prawnego. Ma on interes prawny w uzyskaniu określonego orzeczenia sądowego, jeżeli decyzja organu rentowego kształtująca sytuację prawną strony danego materialnoprawnego stosunku ubezpieczenia społecznego wpływa na jego prawa i obowiązki, choć nie wynikają one bezpośrednio z tej decyzji.

Pojęcie „innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja” nie zostało natomiast zdefiniowane w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. Z określenia tego podmiotu, użytego w art. 477¹¹ § 1 k.p.c. wynika, że chodzi o osobę, na której sferę prawną zaskarżona decyzja oddziałuje

bezpośrednio, przy czym jest to podmiot inny od ubezpieczonego oraz od zainteresowanego. Podobnie jak ubezpieczony, osoba ta jest adresatem decyzji wydanej przez organ rentowy. W odróżnieniu od zainteresowanego będzie nią osoba, w stosunku do której decyzja organu rentowego wywołuje bezpośrednie skutki prawne. Osoba ta nie jest jednak inicjatorem postępowania przed tym organem, który wydaje względem niej decyzję, działając bez jej wniosku (z urzędu, w wyniku kontroli uprawnień). Chodzi tu, między innymi, o decyzje wydawane w sprawach o ustalenie istnienia ubezpieczenia i obowiązku uiszczenia składek z tego tytułu (por. M. Klimas. Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, LEX 2013).

Skoro zatem, jak już powiedziano, przedmiotem sporu w niniejszej sprawie było podleganie przez M. D. ubezpieczeniom społecznym, to nie budzi wątpliwości, że ta decyzja wywoływała wobec niej bezpośrednie skutki prawne, a że organ rentowy nie rozstrzygał na wniosek, lecz z urzędu, M.D. miała w tym postępowaniu status innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, a nie zainteresowanej, jak błędnie przyjął Sąd Apelacyjny. W takiej sytuacji nie miał do niej zastosowania w ogóle art. 477¹¹ § 2 k.p.c., w tym jego zdanie czwarte w nowym brzmieniu, zgodnie z którym do zainteresowanego nie stosuje się art. 174 § 1 k.p.c.

Niezależnie jednak od tego, wskazać trzeba przede wszystkim, że w sytuacji, kiedy sąd odwoławczy zakończył postępowanie rozpoznawcze, toczące się przed sądami powszechnymi, wydaniem prawomocnego wyroku, który zaskarżony został przez stronę skargą kasacyjną, zakres przyznanych mu uprawnień do ingerowania w tok dalszego postępowania wyznaczają przepisy regulujące postępowanie kasacyjne, a konkretnie art. 398⁶ § 1, 2 oraz art. 398⁷ § 2 k.p.c. Uprawniają one sąd drugiej instancji do dokonania kontroli formalnej prawidłowości skargi kasacyjnej, przeprowadzenia postępowania mającego na celu naprawienie usuwalnych nieprawidłowości tej skargi oraz do odrzucenia skargi, która wniesiona została po upływie terminu, nie spełnia wymagań konstrukcyjnych przewidzianych w art. 398⁴ § 1 k.p.c., nie została opłacona, której braków nie usunięto w terminie lub z innych przyczyn niedopuszczalnej. Po doręczeniu odpisu skargi stronie przeciwnej i złożeniu przez nią odpowiedzi lub upływie terminu do złożenia odpowiedzi, sąd drugiej instancji przedstawia niezwłocznie skargę i odpowiedź na nią wraz z aktami

Sądowi Najwyższemu. Przepisy nie przewidują możliwości podejmowania przez Sąd drugiej instancji czynności kasacyjnych względem własnego orzeczenia, ani też rozstrzygania o umorzeniu postępowania. Jedynym wyjątkiem, w którym sąd drugiej instancji może umorzyć postępowanie kasacyjne jest wypadek cofnięcia skargi kasacyjnej przez stronę przed przesłaniem akt Sądowi Najwyższemu (art. 398²¹ w związku z art. 391 § 1 k.p.c.). W pozostałym zakresie uprawnienia te należą do wyłącznych kompetencji Sądu Najwyższego, przyznanych mu przez art. 398¹³ § 1, art. 398¹⁴-398¹⁶ oraz art. 398¹⁹ k.p.c. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2008 r., II CZ 34/08, niepublikowane).

Stwierdziwszy zatem *post factum*, że wyrok został wydany wobec strony, która w momencie orzekania przez Sąd drugiej instancji już nie żyła, Sąd ten nie jest władny podejmować kroków mających usunąć skutki nieważności postępowania apelacyjnego (art. 379 pkt 2 k.p.c.) i zmieniać przebieg oraz sposób zakończenia tego postępowania. Wyrok tego Sądu, niezależnie od swojej wadliwości, jest bowiem prawomocny. Dlatego Sąd Apelacyjny nie ma już możliwości ani umorzenia całego postępowania, ani umorzenia postępowania kasacyjnego.

Jedynie na marginesie wskazać należy, że w razie zajścia konieczności umorzenia postępowania (zwłaszcza, gdy przedmiotem sporu są prawa i obowiązki niedziedziczne) umorzeniu podlega całe postępowanie, co w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w sytuacji śmierci osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, odnosi się także do postępowania przed organem rentowym, odwołanie od decyzji którego inicjuje spór sądowy. W przeciwnym wypadku ostateczną stałaby się decyzja rozstrzygająca o podleganiu ubezpieczeniom społecznym przez osobę już nieżyjącą pomimo formalnych przeszkód do zakończenia postępowania odwoławczego od tej decyzji. W typowej sytuacji, tzn. uzyskania informacji o śmierci strony przed prawomocnym zakończeniem sprawy, wymagałoby to uchylecia przez Sąd Apelacyjny wyroku Sądu pierwszej instancji i poprzedzającej go decyzji organu rentowego oraz przekazania sprawy temu organowi do ponownego rozpoznania ze wskazaniem na konieczność umorzenia postępowania przed tym organem (art. 477^{14a} k.p.c.).

W niniejszej sprawie wobec wydania wyroku przez Sąd Apelacyjny rozstrzygającego prawomocnie *de facto* o prawach i obowiązkach strony nieżyjącej, jedyną powinnością Sądu pozostaje przekazanie skargi kasacyjnej do rozpoznania Sądowi Najwyższemu (o ile nie zachodzą podstawy do jej odrzucenia, o których mowa była powyżej), mającemu obowiązek brać pod rozwagę z urzędu nieważność postępowania przed Sądem drugiej instancji (art. 398¹³ § 1 k.p.c.), zachodzącą także wówczas, gdy Sąd przed wydaniem wyroku nie został powiadomiony o śmierci strony (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2008 r., II CSK 32/08, LEX nr 497664).

Z tych wszystkich przyczyn Sąd Najwyższy postanowił jak w sentencji (art. 394¹ § 3 w związku z art. 398¹⁶ k.p.c.).

kc